

Оксана ГОДОВАНСЬКА

ТРАДИЦІЙНЕ ГОРОДНИЦТВО І САДІВНИЦТВО НА ЧЕРКАЩИНІ (за матеріалами польових експедицій у Корсунь-Шевченківський та Канівський райони)¹

Йдеться про сприятливі природно-кліматичну умови Черкащини для розвитку як присадибного, так і промислового городництва і садівництва. У структурі традиційного господарства українців присадибному городництву та садівництву відводилася значна роль. Традиційне городництво і садівництво на суттєво трансформувалося впродовж ХІХ ст. і всього ХХ ст. Ці перетворення полягають у стрімкому переході із допоміжного заняття селян у товарно-ринкову галузь сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: городництво, садівництво, українці, господарство, товарно-ринкова галузь.

Загальна характеристика і традиційна структура господарської діяльності населення Черкащини складалася протягом тривалого часу на основі особливостей її історико-етнографічного, соціально-економічного розвитку та природно-географічних умов. Зазначена територія є органічною складовою Середнього Подніпров'я — одного з найдавніше заселених районів української землі, осердя інтенсивного процесу формування українського етносу. Традиційно-побутова культура населення району зберегла багато архаїчних рис. Особливо це стосується традиційних для цього району основних галузей господарства — землеробства і скотарства з їх винятково багатою агрокультурою і різноманітністю сільськогосподарських знарядь, домашніх промислів і ремесел. Водночас, Середнє Подніпров'я усередині має специфічні етнографічні райони — це Полтавщина разом із південно-західною Чернігівщиною та правобережне Середнє Подніпров'я [4, с. 43]. Два адміністративних райони Корсунь-Шевченківський та Канівський, на яких здійснювалося дослідження, і самі Черкаси відносяться до правобережного Середнього Подніпров'я.

Такі традиційні допоміжні заняття селян Черкащини, як городництво, садівництво, бджільництво та ін. мали тут давні традиції і були тісно пов'язані з сільським господарством, значною мірою забезпечували потреби населення у продуктах харчування.

В українській етнографічній історіографії досліджень, присвячених традиційній землеробській культурі українців, є достатньо багато, однак наукові праці, спеціальна література, що звертають увагу на роль, значення та особливості присадибного городництва і садівництва, на жаль, практично відсутні. З огляду на такий стан речей актуальною є потреба, опираючись на наявні історико-етнографічні джерела та залучаючи матеріали власних польових пошукувань під час експедицій Інституту народознавства на Черкащину, здійснити етнологічну характеристику традиційних форм допоміжних видів господарських занять, а саме городництва і садівництва.

Одночасно, мета розвідки полягає у запропонуванні висновків щодо ролі та значення присадибного городництва та садівництва у традиційній структурі господарської діяльності українців Черкащини. Для реалізації поставленої мети з'ясуємо ряд конкретних питань: про сприятливість природно-географічних

¹ Історико-етнографічні експедиції Інституту народознавства НАН України «Черкащина—2008» та «Черкащина—2009».

умови західної території Черкаської області для розвитку народного городництва та садівництва; про виявлені особливості традиційного городництва та садівництва та їх трансформацію, починаючи з середини XIX ст. і впродовж усього XX ст.

Географічне середовище, як відомо, не є визначальним фактором суспільного розвитку і формування певних етнокультурних особливостей. Але воно відіграє в цьому процесі істотну роль, особливо на початковому ранньому етапі формування основ господарської діяльності.

Черкаська область розташована в центральній частині України в басейні середньої течії Дніпра. Територія області в цілому рівнинна і умовно поділяється на дві частини: правобережну і лівобережну. Переважна частина правобережжя розміщена у межах Придніпровської височини, подекуди горбиста, порізана річками, ярами і балками. Вздовж долини Дніпра смугою завдовжки понад 70 км простягається Канівсько-Мошногірський кряж. Значні підвищення рельєфу надають території гірського характеру. Цей район називають Канівськими горами і Мошногорами. Низинний, подекуди заболочений рельєф, має лівобережна частина області, яка розташована у межах Придніпровської низовини.

Грунтовий покрив області утворюють опідзолені чорноземи та типові середньогумусні чорноземи. У ґрунтовому покриві на правобережжі переважають чорноземи, на підвищених ділянках трапляються сірі та світло-сірі опідзолені ґрунти. На лівобережжі поширені дерново-глеєві, лугові і дерново-підзолисті ґрунти.

Клімат області помірно континентальний. Зима м'яка з частими відлигами, літо тепле, в окремі роки спекотне, західні вітри приносять опади. Середня температура найхолоднішого місяця січня — 5,9°C. Середня температура липня становить + 19,5°C. Період з температурою + 10°C триває 160—170 днів. Опадів 450—520 мм у рік [8].

Природні умови Черкащини сприятливі для розвитку господарства в цілому. Протягом тривалого часу складався і добре розвинувся агропромисловий комплекс, який базується на багатогалузевому сільському господарстві. Здавна переважає рослинництво. Вирощують озиму пшеницю, ярий ячмінь, кукурудзу. Серед технічних культур — цукрові буряки, соняшник. Провідними галузями тваринництва є скотарство і свинарство, допоміжними — птахів-

ництво, бджільництво, шовківництво, кролівництво і ставкове рибництво [7].

Про придатність та сприятливість географічного середовища для розвитку землеробства і про його вкоріненість на досліджуваній території засвідчують археологічні пам'ятки. У районі Канева та його околиць зосереджені численні і різноманітні знахідки старовини — від палеоліту до пізнього середньовіччя. Наприклад, розкопки пам'яток скіфського часу показали, що племена, які жили в VII—III ст. до н.е., були осілим землеробсько-скотарським населенням. Основною галуззю їх господарської діяльності було землеробство, і поряд з вирощуванням пшениці, жита, ячменю, проса вони садили часник і цибулю [2, с. 41].

Водночас історико-етнографічні джерела вказують на те, що городництво і садівництво як найдавніша форма землеробської діяльності слов'ян, було на Черкащині складовою частиною кожного господарства, а асортимент городніх і садових культур був доволі різноманітним. Описи Київського намісництва 70—80-х років XVIII ст. містять цінний фактологічний матеріал про традиційне садівництво і городництво. В «Описаніє города Золотоноши» зафіксовано, що «... сады, хотя в небольшомъ количестве, однако достаточно и въ нихъ рождаются разного сорта яблоки, груши, сливы и вишни. Въ огородахъ съють и садыть, сверхъ обыкновенныхъ огородныхъ овощей, арбузы и дыни, отъ чего временемъ домоводцы изрядную прибыль получаютъ ...» [6, с. 85—87].

Цінний етнографічний матеріал містить праця А. Кримського «Звенигородщина». На городах у селі Колодисте (сучасний Тальнівський район Черкаської області) садять «... картоплю, квасолу, горох, сачавицю, бораки, моркву, редьку, кукурудзу, соняшники, цибулю, часник, питрушку, пастирнак, кріп, ка-

пусту. І це все садять, а ни сіють, а сіють: мак, коноплі, цибулю-сіянку, горупку (гірчиця. — О. Г.). І це все і сіють і садять потрошки, а ни багато» [3, с. 29]. Там же міститься інформація про те, що у селянському господарстві городництво було «жіночою заботою»: «... От, висною — до градки, копати на цибулю або на часник ... а то, поки скопає геть-скрізь, то на перві уже і бор'ян наросте: то тоді, як пошне полоти та сапати, то й жнива її захоплять ...» [3, с. 22].

Городничо-садівнича культура на Черкащині була притаманна не тільки селянським господарствам, а довгий час і міщанським садибам. На поч. ХІХ ст., коли постало питання про корінну перебудову міста Канева внаслідок пожежі 1817 р., планування та забудова вулиць велись за чіткою схемою «дім-ділянка». У садибі розміщувався житловий будинок, двір, город та садок. Навіть на поч. ХХ ст. міщанські садиби в основному складаються з головної будівлі — житлового будинку, службових приміщень, а також невеликих палісадників, городів і садочків [9].

Внаслідок сприятливих природно-кліматичних умов асортимент городніх і садових культур, що формувался впродовж тривалого часу, був достатньо різноманітним. Кожен селянський та абсолютна більшість міщанських дворів мали городи та садки. Серед городніх культур найпоширенішими були: капуста, різних сортів, огірки, столові буряки, морква, цибуля, часник, петрушка, пастернак, горох, боби, гарбузи, кавуни, дині тощо. У садах культивували фруктові дерева — вишні, яблуні, сливи, груші, грецькі горіхи, шовковицю, виноград, а також чорну смородину, агрус та ін.

Можна погодитися з висновками про те, що вже на початку ХІХ ст. землеробська культура і система землеробства Середнього Подніпров'я в основних видах була такою, якої її застали етнографи другої половини ХІХ ст. — початку ХХ ст., а селянське господарство мало переважно натуральний характер. Майже всі свої потреби в їжі селянська сім'я забезпечувала за рахунок виробленої землеробської та тваринницької продукції у власному господарстві. Однак доречно зауважити, що від найдавніших часів у житті українських селян велику роль відігравала торгівля, що у ХVІІІ—ХІХ ст. виявлялась у формі знаменитих ярмарків. У кожному місті чи містечку Середнього Подніпров'я упродовж року кілька ярмарків тривало 2—3 тижні кожен. На них відбувалась інтенсивна торгівля, не в останню чергу, якраз тут

українські селяни спродували надлишки вирощених сільськогосподарських продуктів, у тому числі городництва і садівництва. Можна припускати, що ярмарки і торгівля на них були тими початковими елементами у довгому процесі трансформації народного городництва і садівництва до ринкового виробництва.

Господарські зміни другої половини ХІХ ст. порізному торкалися соціальних верств і національних груп України. Індустріалізація та урбанізація дуже слабо зачепила українців, які у своїй більшості лишалися селянською нацією. Українські селяни не поспішали шукати роботи на промислових підприємствах. Виняток становили цукроварні на Правобережжі, куди селяни наймалися сезонно. В 1914 р. у промисловості правобережної Черкащини виробництво цукру визначало провідне місце цукрової промисловості серед інших галузей. На правобережжі області функціонувало 37 цукроварень, 18 гуралень, 15 борошномельних заводів, 3 броварні, 4 олійниці та 1 спиртоочисний завод. Певну роль відігравала і легка промисловість — 28 підприємств, машинобудівна — 6 підприємств, будівельних матеріалів — 6 цегельень. Зростання промисловості супроводжувалося поступовою концентрацією робочої сили [5, с. 27]. Здебільшого українські селяни воліли застосовувати свої сили у сільському господарстві, аніж йти на великі заводи чи шахти.

На початку ХХ ст. товарно-ринкові відносини заторкнули і сільське господарство. Помітну роль почала відігравати сільська кооперація, зокрема сільськогосподарські товариства, які займалися науково-просвітницькою діяльністю при впровадженні нових способів господарювання, а також добивалися надання агрономічної допомоги селянським господарствам. Так, у 1914 р., за прикладом минулих років, губернською управою було відкрито декілька показових пунктів технічної переробки плодів і овочів, на яких за допомогою удосконалених машин і приладів проводилася показова робота із суницями: консервування та плодово-ягідне виробництво з метою наочного ознайомлення населення із новими технологіями. Такі пункти працювали у п'ятьох селах, зокрема у с. Медвині Канівського повіту (сучасне село Медвин, Богуславського району Київської обл. — О. Г.) та с. Орловці Черкаського повіту (сучасне село Орловець Городищенського району Черкаської обл. — О. Г.) [5, с. 32]. При трансформації народного городництва і садівництва у розвинуту галузь сільського господарства

можна розглядати діяльність Бобрицької школи садівництва 1-го розряду, засновану Київським губернським земством у с. Бобриці Канівського повіту (сучасне село Бобриця Канівського району, Черкаської обл. — О. Г.). Перший прийом учнів відбувся 1 вересня 1909 р., до вересня 1916 р. школу закінчило 42 особи, навчальний курс тривав три роки. Шкільне господарство включало оранжерею, плодові сади промислового характеру, великий розсадник із 25 тис. дерев, город, виноградник, до 1916 р. було закінчене будівництво сушарні для технічної переробки сировини, і вже того ж таки року у великому обсязі відбувалося сушіння овочів і фруктів [5, с. 37—38].

Впродовж ХХ ст. докорінно радикально під тиском ряду причин були змінені основні риси народної матеріальної та духовної культури українців Черкащини. Окрім стрімкого розвитку промисловості, а в подальшому форсованої індустріалізації, суттєвих змін зазнала традиційна система землеробства. Після суцільної колективізації, що на території УРСР радше нагадувало війну режиму проти селянства, та «ліквідації куркулів як класу», а також внаслідок зумисне спровокованого партійним керівництвом Голодомору 1932—1933 років було практично знищене «старе» українське село з його багатими народними традиціями. Замість нього з'явилося колгоспне село. Саме у колгоспах і радгоспах система землеробства, що включає ряд взаємозв'язаних елементів: організацію земельної території і сівозмін, систему обробки ґрунту, систему добрив, заходи щодо боротьби з бур'янами, хворобами і шкідниками сільськогосподарських культур, насінництво, заходи щодо захисту ґрунту від водної і вітрової ерозії; у окремих районах Черкащини зрошування або осушення, хімічну меліорацію (вапнування, гіпсування та ін.) створення полезахисних лісонасаджень, зазнала радикальних науково-технічних змін. Одночасно все сільське господарство підпорядковувалося плановим завданням агропромислового комплексу по забезпеченню СРСР продовольством і сільськогосподарською сировиною. Черкащина була однією з областей промислового садівництва УРСР. Станом на 1970 р. у колгоспах і радгоспах області було близько 30 тис. га садів, серед них 17 тис. га — плодоносних. І хоча впродовж 60—70-х рр. вирощування плодів і ягід збільшувалося, все ж на 1970 р. середньо обласний урожай був низьким — 26,6 ц з 1 га [5, с. 138—

139]. У кожному, без винятку, колгоспі чи радгоспі були закладені достатньо великі городи, що забезпечували своєю продукцією районні та обласні школи, лікарні, дитячі садочки тощо. На колгоспному городі працювали городничі бригади, що формувалися жінками, а очолювали їх переважно бригадири-чоловіки. Якщо ж у колгоспі чи радгоспі був і сад, тоді бригада могла бути об'єднаною — садово-городня. У ній вже працювали чоловіки, які виконували здебільшого садівничі роботи.

Кожна селянська (колгоспна) сім'я вела особисте підсобне господарство на присадибній земельній ділянці, незважаючи на існування колгоспних городів і садів. Присадибну ділянку землі виділяли під город, сад і інші потреби в розмірі до 0,50 га. Таку частку землі могли отримати також і робітники, і службовці, які проживали у сільській місцевості, для ведення того ж таки підсобного господарства.

Незважаючи на часткову науково-технічну модернізацію (електрифікація, хімізація, меліорація, механізація, збільшення насінневої бази тощо, що були оголошені магістральними напрямками розвитку сільського господарства), сільське господарство виявилось найслабшою ланкою хронічно хворої радянської економіки. Екстенсивна форма господарювання, заполітизованість виробництва, безвідповідальність партійних інстанцій, які приймали рішення, та економічна незацікавленість відчужених від засобів виробництва безпосередніх виробників (колгоспників) призвели до невідворотного згортання сільського виробництва.

Сільські жителі значну роль надавали індивідуальним присадибним ділянкам. В цілому населення вирощувало на присадибних ділянках (це незважаючи на відсутність техніки) чверть загальної кількості споживаної в Україні овочевої продукції, третину м'яса, сала, молока і фруктів, більш як половину картоплі. Ці показники тільки додатково підтверджують низьку ефективність колгоспного ладу.

На початку ХХІ ст. при аналізі присадибного городництва і садівництва з'ясовується, що воно не носить виключно присадибний характер, а як переважна більшість респондентів стверджують: «Городину садовимо коло хати і в полі. Так привикли вже: і там трошки, і там. Садимо моркву, буряк червоний, квасолу, сортів я не знаю, я бачу, яка вона на вид ... в нас єсть така одна велика, як боби, біла, єсть така рябенька вобщє, єсть із красенькою серединкою ...

квасоля в нас єсть та шо плететься, то ми садимо її по кукурудзу, то вона на кукурудзу плететься, а то шо кущиками садимо кущиками. Коло тої, шо плететься, ставлять палички, а ми обично по кукурудзу, то вона на кукурудзу плететься...» [1, с. 13—14]. Також на присадибній ділянці вирощують і фруктові дерева — яблуні, груші, сливи, вишні, горіхи, персики, абрикоси та ін. З відомих сортів яблук вирощують «білий налив», «смирєнка», «ренет». З груш поширені назви сортів «лимонка», «бера» та ін.

Насіння городини селяни здебільшого купляють на ринках чи у спеціалізованих магазинах Канєва або у більших селах району, наприклад Прохорівка чи Сушки. За винятком хіба що цибулі, часнику, гарбузів та огірків, які стараються вирощувати самостійно. Респонденти пригадують у своїх розповідях, що їх матері завжди вирощувала власне насіння городини.

Для удобрення грядок використовують органічні добрива, яким підживляють не тільки городні, а й польові культури. Їх розкидають по грядках і приорюють або восени, або ранньою весною, готуючи ґрунт для висівання або висаджування городини. Дотримуються селяни і певної сівозміни: «...Не на одному місці садовимо, у мене там росла картошка, то на другий год ми там садимо огородину, а там, де гарбузи, то садимо кукурудзу. Міняти треба. Удобрюємо город навозом, а цей год не маємо, но в нас добре угноєно» [1, с. 18—19]. Також селяни переважно не використовують хімічні засоби для, наприклад, приглушення росту бур'янів: «... Від бур'яну не обробляємо, тільки полемо, а від колорадського жука і тлі, яка нападає, купляємо яди і обробляємо, а попелом ми посипаємо редиску, капусту зранку на росу, поки вона мокренька, і сухим трусимо, і помагає від тлі. Полять хто чим: єсть такі спеціальні кальосіки такі, а ми полемо сапою городину» [1, с. 38—40]. Селяни, добре обізнані з хімічними засобами у боротьбі зі шкідниками та бур'янами, пригадують, що саме на колгоспних городах і садах їх використовували доволі посилено. Проте на власних городах майже їх не використовують як через дорогу вартість, так і з остраху про їх шкідливий вплив на здоров'я людини.

Окреме місце на городі відводиться під баштанні культури — гарбузи, кавуни, дині, кабачки, для них виділяли сухе місце, переважно піскове. Присутність баштанних культу на городах — характерна особливість всього району.

Врожай городини збирають селяни у міру дозрівання культур, а зберігають переважно у погребях: «Як зібрали, то зберігаємо у підвалі, не під хатою, а коло — погріб. А там все окремо лежить: морква окремо, буряк окремо, бува, коли не хвата місця, то разом. Загородки, і на низу доски для городини. Доски, щоб воздух заходив, робимо стелаж такий височенький. На зиму нам свого вирощеного вистарчає, а як не вистарчить, то купляємо. Ну купляють у селі, у сусідів можна купити, якщо є. Як багато, то в нас їздять машини закупають. Заготконтори закупають, то можна продати» [1, с. 48]. Також здійснюють переробку овочів і фруктів: сушать, квасять, заморожують у холодильних камерах, варять варєння, повидла, компоти тощо. «В діжках солили помідори, огірки, капусту, головки кляли (пелюстки), кавуни сололи тепер вже не у діжках, а у таких обикновенних. Для соління кавунів додаю сіль і сахар, вода і більш нічого, зверху булі кружки і камінчик, як гніт» [1, с. 58—59].

Здебільшого городні і садової культури вирощують для власних потреб, однак доволі часто їх і продають, тим самим отримуючи додаткові грошові надходження. Варта звернути увагу і на те, що городину і садовину продають підприємству ЗАТ «Агроєкопродукт» м. Канів (до 1998 р. — «Завод продтоварів»), що пропонує на ринку продукцію під торговою маркою «Верес». Наприклад, у Канєві та селах району розміщені кілька переробних заводів цього підприємства, а також сільськогосподарські угіддя, які належать йому ж. Підприємство представило три зразки нових плодоовочєвих консервів під назвою: «Огірки мариновані «Геос», «Корнішони огірки мариновані», «Пікулі огірки мариновані».

Підсумовуючи, можемо констатувати, що природно-кліматичну умови Черкащини сприятливі для розвитку як присадибного, так і промислового городництва і садівництва. Про придатність та сприятливість географічного середовища для розвитку землеробства і про його вкоріненість на досліджуваній території засвідчують чисельні археологічні пам'ятки краю.

У структурі традиційного господарства українців Черкащини присадибному городництву та садівництву відводилася значна роль, їх важливість добре відчитується в історико-єтнографічних джерелах, і навіть у тому, що городи і сади довгий час була притаманні не тільки селянським господарствам, а й міщанським.

Під час дослідження були виявлені особливості традиційного городництва та садівництва українців правобережного Середнього Подніпров'я, що полягають у різноманітному асортименті городніх і садових культур — з присутністю баштанних культур, як характерної особливості всього району. Одночасно, традиційне городництво і садівництво на Черкащині суттєво трансформувалося впродовж XIX ст. і всього XX ст. Ці перетворення полягають у стрімкому переході із допоміжного заняття селян у товарно-ринкову галузь сільськогосподарського виробництва. Впродовж XX ст. докорінно були змінені основні риси народної матеріальної та духовної культури українців Середнього Подніпров'я: практично знищене «старе» українське село з його багатими народними традиціями та усталеним способом господарювання. Водночас, незважаючи на часткову науково-технічну модернізацію, сільське господарство виявилось найслабшою ланкою хронічно хворої радянської економіки. Навіть за час існування колгоспно-радгоспної системи (і наявності чисельних колгоспних городів і садів) сільські жителі значну роль відводили індивідуальним присадибним ділянкам, що забезпечували їм, і чверть загальної кількості споживаної в УРСР овочевої продукції.

На початку XXI ст. городництво і садівництво не носить виключно присадибний характер, водночас городні і садові культури вирощують не тільки для власних потреб, а й на продаж і збут. В області працюють підприємства по переробці овочів і фруктів, відомі на ринку України під торгівельною маркою «Верес». Традиційне городництво і садівництво правобережного Середнього Подніпров'я суттєво трансформувалося, однак і надалі залишається стійкою особливістю української сільськогосподарської діяльності.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр. 612. — Арк. 1—76 (Годованська О. Городництво і садівництво у селах Корсунь-Шевченківського та Канівського р-нів Черкаської обл. 2008—2009 рр.).
2. Бондар М.М. Минуле Канева та його околиць / М.М. Бондар — К. : Видавництво Київського університету, 1971. — 101 с.
3. Кримський А.Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. / авт. передмови А.Ю. Чабан. — Черкаси : Вертикаль ; видавець ПП Кандич С.Г., 2009. — XVI + 438 + 10 с. : іл.

4. Макарчук С.А. Історико-етнографічні райони України: навч. посіб. / С.А. Макарчук. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. — 352 с. : 53 іл.
5. Наш рідний край : хрестоматія з історії Черкащини / уряд. А.І. Кузьмінський, Г.В. Суховершко. — Частина друга — К. : Молодь, 1995. — 176 с. : іл.
6. Описи Київського намісництва 70—80-х років XVIII ст. : описово-статистичні джерела / АН УРСР Археогр. Комісія та ін. ; уряд. Г.В. Болотова та ін. — К. : Наукова думка, 1989. — 392 с.
7. Канів — Вікіпедія — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Корсунь-Шевченківський район : Географічні дані Корсунь-Шевченківського району — Режим доступу: <http://cit.ckiro.edu.ua/wiki/index.php/>
9. Товстенко Т. Забудова Канева: історія розвитку та композиційні особливості / Т. Товстенко // Архітектурна спадщина України. — № 1. — 1994. — Режим доступу: <http://kanevala.narod.ru/history6.htm>.

Oksana Hodovanska

ON TRADITIONAL VEGETABLE GROWING AND GARDENING IN CHERKASY (after field expeditions in Korsun-Shevchenkiv and Kaniv areas)

Climatic conditions are rather favorable for the progress in vegetable growing and gardening of Cherkasy region. In structure of traditional Ukrainian economy vegetable growing and gardening had quite a significant role. Vegetable growing and gardening in Cherkasy region have a lot of local features. Traditional vegetable growing and gardening have undergone substantial transformations in the course of XIX and XX cc. These changes have consisted in rapid transition from traditional home auxiliary production to market-predestined agricultural industry.

Keywords: gardening, vegetable growing, Ukrainian, economy, market sector.

Оксана Годованска

ТРАДИЦИОННОЕ ОГОРОДНИЧЕСТВО И САДОВОДСТВО НА ЧЕРКАЩИНЕ (по материалам полевых экспедиций в Корсунь-Шевченковский и Каневский районы)

Природно-климатические условия Черкасской области благоприятны для развития как приусадебного, так и промышленного огородничества и садоводства. В структуре традиционного хозяйства украинцев приусадебному огородничеству и садоводству отводилась значительная роль. Традиционное огородничество и садоводство существенно трансформировалось на протяжении XIX в. и всего XX в. Эти преобразования заключаются в стремительном переходе от вспомогательного занятия крестьян в товарно-рыночную отрасль сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: огородничество, садоводство, украинцы, хозяйство, товарно-рыночная отрасль.